

Mūzikas valodas izteiksmes līdzekļi

NMV Emīla Dārziņa mūzikas skola

Mūzikas literatūra, 5. klase

Kas tie ir?

- Tie ir dažādi mūzikas elementi, kas palīdz atklāt mūzikas saturu un tēlus.
- Pie mūzikas valodas izteiksmes līdzekļiem pieder

***Melodija, skaņkārta un tonalitāte, metrs un ritms,
harmonija, temps, dinamika, metrs, faktūra, forma un
reģistrs.***

Melodija

Galvenā muzikālās domas paudēja – skaņdarba dvēsele.

Tā pastāv kopā ar citiem mūzikas valodas izteiksmes līdzekļiem.

Vārds cēlies no grieķu valodas vārda «*melos*», tulkojumā dziesma.

Melodijas īpašības

- **Melodiskā līnija** jeb tās zīmējums:
 - *Augšupejoša*
 - *Lejupejoša*
 - *Līdzena jeb statiska*
 - *Lēcieniem bagātīga*
 - *Viļņveidīga*
- Parasti skaņdarbos melodijā iekļauj vairākus melodisko līniju veidus.

Melodijas īpašības (2)

Diapazons – skaņu apjoms. Tas var būt plašs un šaurš.

Senākām melodijām, jo sevišķi tautasdziesmām, raksturīgs šaurāks diapazons.

Kulminācija – melodijas **attīstības** (spriedzes) **augstākais punkts**. Pēc kulminācijas parasti seko atslābums.

Intonācija un frāzējums

- Intonācijas jēdzienu var skaidrot dažādi. Melodijas gadījumā, līdzīgi kā cilvēka runai, var būt vairākas intonācijas (nopūtu, izsaukuma, fanfaru u.tml.). Tas saistīts ar dažādu emociju paušanu.
- Melodijas frāzējumu arī var pielīdzināt cilvēka runai – cik garos teikumos mēs to izsakām. Melodiju var veidot īsas un garas frāzes.

Skaņkārta un tonalitāte

Ir **skaņu rinda**, kas veidota pēc noteiktas sistēmas. Katrai skaņkārtai raksturīga sava skaņējuma krāsa.

Mūsdienās **izplatītākās** skaņkārtas ir **mažors un minors**. Tās sastāv no septiņām skaņām.

Senās skaņkārtas var būt mazāka apjoma. Piemēram, trihords (trīs skaņas), kas sastāv no l2 un m3. Pentatonika – piecu skaņu rinda, kas izkārtotas pa l2 un m3.

Tonalitāte – skaņkārta ar fiksētu pamatskaņu, toniku. Tai ir noturīgās (I, III un V) un nenoturīgās (pārējās atlikušās) pakāpes.

Senās skaņkārtas

- Skaņkārtas ar sev raksturīgu skaņu rindu. Pārsvarā izmantoja senajā baznīcas mūzikā, viduslaikos (5. – 15. gs.).
- Lai šīs skaņkārtas varētu aprakstīt, tās pielīdzina mažoram vai minoram.

Senās skaņkārtas (2)

Mažoram pielīdzinātās

- **Joniskā** – dabiskā mažora skaņkārta
- **Līdiskā** – mažors ar paaugstinātu IV pakāpi (**IV⁺**)
- **Miksolīdiskā** – mažors ar paaugstinātu VII pakāpi (**VII⁺**)

Minoram pielīdzinātās

- **Eoliskā** – dabiskā minora skaņkārta
- **Doriskā** – minors ar paaugstinātu VI pakāpi (**VI⁺**)
- **Frīģiskā** – minors ar pazeminātu otro pakāpi (**II⁻**)

Un tad

- **Lokriskā skaņkārtā**, kuru nevar pielīdzināt ne šim, ne tam.
- Lai izveidotu lokrisko skaņkārtu, ņem mažora skaņkārtu un to pabīdi pa vienu pakāpi uz leju. Sanāk, ka skaņkārtu sāk un beidz ar VII pakāpi.
- Vari ņemt frīģisko skaņkārtu un pazemināt V pakāpi.

Metrs un ritms

Metrs – uzsvētu un neuzsvētu taktsdaļu maiņa, kas veido mūzikas taktsmēru.

- Divdaļu metrs – viena uzsvēta, viena neuzsvēta.
 - *Rudens nāca, lapas bira, saule gāja raudādama.*
- Trijdaļu metrs – viena uzsvēta, divas neuzsvētas.
 - *Stādīju ieviņu plāniņa vidū.*

Taktsmērs – norāda takts garumu.

Metrs un ritms (2)

Metrs var būt regulāri un neregulāri mainīgs:

- Regulāri – metru secība nemainīga.
- Neregulāri – metru secība dažāda, jaukta.

Taktsmērs var būt vienkārši vai jaukti salikts:

- Vienkārši salikts – taktsmērs veidots no viena veida metra. Piemēram, vienā taktī saliekot divus divdaļu metrus, veidojas 4/4 taktsmērs.
- Jaukti salikts – taktsmērs veidots no abu veidu metriem, piemēram, 5/4 taktsmērs.

Papildus var būt

Polimetrija –
skaņdarbā ar vairākiem
mūziķiem katram
mūziķim piešķirts savs
taktsmērs.

Senza metrum (SM) –
bez taktsmēra.

Ritms

Dažādu skaņu ilguma maiņa mūzikā.

Ritmu var raksturot dažādi, atkarībā kādas ritma vienības ir izmantotas.

- Vienmērīgs vai nevienmērīgs.
- Punkts.
- Sinkopēts.
- Brīvs ritms, kur grūti noteikt kādas noteiktas ritma vienības.

Arī var raksturot, vai ritms vienā skaņdarbā starp instrumentiem atšķiras, vai nē. Kāds ritms ir solo, bet kāds pavadījumam.

Ritma brīvdalījumi – vienā laika vienībā iekļauts no noteiktā atšķirīgs ritma vienību skaits – trioles, kvintoles, septoles u.tml.

Mūzikas klausīšanās

- Klausies mūzikas piemērus. Nosaki un raksturo šo mūzikas piemēru metru un ritmu.
 - 1. <https://open.spotify.com/track/01hHAtAtSHBRf3wFWub7gJ?si=81e779f77dee44de>
 - 2. <https://open.spotify.com/track/2aoHilInFW4GyQkyDuCyo?si=b45a779ee79f46ab>
 - 3. <https://open.spotify.com/track/3o9I80II4GL8CxjnGirdd9?si=c09efc29a3304ca9>

Harmonija

Harmonija ir **vairāku skaņu likumsakarīgs apvienojums** akordu kopskaņās un to likumsakarīgi saistītas secības.

Harmoniju var raksturot:

- **Mainīga** (izmantoti daudzi akordi) vai **nemainīga**, statiska (izmantots šaurš akordu loks, varbūt pat tikai viens akords).
- **Konsonējoša** – pārsvarā izmantoti trīsskaņi.
- **Disonējoša** – pārsvarā izmantoti akordi, kas prasa atrisinājumu, piemēram, septakordi.
- **Klāsteri** – skaņu sakopojumi, blīvi akordi.

Mūzikas klausīšanās

- Klausies mūzikas piemērus. Raksturo to harmoniju, kā arī metru un ritmu.
 - 1. <https://open.spotify.com/track/0NJKgKI0ENpUe2euOuOSjV?si=ff5629ea6f82488b>
 - 2. <https://open.spotify.com/track/66hmFhdol5YyDtNQYF2LoW?si=53969ee42aa74c8b>
 - 3. <https://open.spotify.com/track/3HVUDpc6RNoY4d1zF5F287?si=a7199ca6acc049a8>
 - 4. <https://open.spotify.com/track/7eKEKe88E0410sbOXbD6lx?si=f7e802a4de7a417e>

Temps

Tas ir atskaņojuma (skaņdarba) ātrums.

To var raksturot kā lēnu, mērenu vai ātru. Tempa norādīšanai skaņdarbos parasti izmanto apzīmējumus itāļu valodā.

Tempa apzīmējumi – lēnais temps

- Populārākie tempa apzīmējumi, sākot no lēnākā:
 - *Grave* – ļoti lēni un smagi;
 - *Largo* – ļoti lēni un plaši;
 - *Lento* – ļoti lēni un stiepti;
 - *Larghetto* – visai lēni un plaši;
 - *Adagio* – lēni un ar izteiksmi;
 - *Andante* – lēnā gaitā, vai lēnos soļos;
 - *Andantino* – vidēji lēni, ātrāk kā *Andante*

Mērenais un ātrais temps

- Sākot no mērenākā:
 - *Moderato* – vidēji, mēreni;
 - *Allegretto* – vidēji ātri;
 - *Allegro moderato* – ātri, bet ne *Allegro*;
 - *Allegro* – ātri;
 - *Vivace* – ātri un dzīvīgi;
 - *Presto* – ļoti ātri;
 - *Prestissimo* – cik vien ātri iespējams.

Tempa izmaiņu apzīmējumi

- *Accelerando (accel.)* – pakāpeniski paātrinot;
- *Allargando (allarg.)* – paplašinot un salēlinot;
- *Rallentando (rall.)* un *Ritardando (ritard. vai rit.)* – pakāpeniski salēlinot;
- *Ritenuto (rit. vai riten.)* – pakāpeniski salēlinot, taču izteiktāk, nekā iepriekšējo apzīmējumu gadījumā.
- *Rubato* – brīvā tempā;
- *Stringendo* – satrauktāk, ātrāk;
- *A tempo* – atgriezties iepriekšējā tempā;
- *Primo tempo* – pirmajā tempā;

Vēl daži tempa apzīmējumi;

- *Meno mosso* – mazāk dzīvi (lēnāk);
- *Piú mosso* – vairāk dzīvi (ātrāk);
- *Con motto* – ar kustību;
- *Tranquillo* – mierīgi;
- *Pesante* – smagi;
- *Doppio movimento* – divreiz ātrākā tempā;
- *L'istesso tempo* – tādā pašā tempā.

Mūzikas klausīšanās

- Raksturo skaņdarba tempu, izmantojot iepriekš apgūtos itāļu apzīmējumus.
 - 1. <https://open.spotify.com/track/23if4cvw0UI7c8Uc5OOvss?si=7c5754411522482f>
 - 2. <https://open.spotify.com/track/5P2SdugxZDNkK6mSJadulb?si=486130205cb64945>
 - 3. <https://open.spotify.com/track/6hAesoaw8VoGvd6YAzyPAO?si=ed79263635054a20>
 - 4. <https://open.spotify.com/track/4w494MnUQPFNXcDn22oSg0?si=aac78a4583ac4e66>

Reģistrs

Reģistrs ir skanējuma augstums.

Mūzika var skanēt zemā, vidējā un augstā reģistrā.
Reģistra izvēle iespaido mūzikas noskaņu.

Mūzikas klausīšanās

- Raksturo dzirdēto mūzikas piemēru reģistru.
 - 1. <https://open.spotify.com/track/7ilQeWID1jTVXVyeosXq8i?si=ea1709e0d9f943d3>
 - 2. <https://open.spotify.com/track/2DUulZW4oaC16wOt5vogDR?si=97df9716948b49eb>
 - 3. <https://open.spotify.com/track/0NC9JwAn79c7lwWaWHhUY1?si=dd0565767f5a4a46>
 - 4. <https://open.spotify.com/track/4iCf9feib0wFVsewMtuRTu?si=493369875b524627>

Tembrs

Tembrs ir **skanējuma nokrāsa.**

Katram mūzikas instrumentam ir savs tembrs.
Komponisti izmanto dažādus tembrus, lai atklātu sava skaņdarba saturu.

Mūzikas klausīšanās

- Klausies mūzikas piemērus un raksturo to tembru.
 - 1. <https://open.spotify.com/track/2RlpyqkT6bFrzT64KIYVQf?si=d255dbd2d85d4f67>
 - 2. <https://open.spotify.com/track/4IV4WeyS669e0okHjRdZc0?si=a0117ba36e844465>
 - 3. <https://open.spotify.com/track/1ICzas9gRNA53gPGLkO1dG?si=b3acb2a0a5c94262>
 - 4. <https://open.spotify.com/track/4gcMeOJqfiMBpzndKd1iQe?si=1bbb739e63724559>
 - 5. <https://open.spotify.com/track/4x48SRR0MmHwZFqKIN0zRr?si=239edbd234154d49>
 - 6. <https://open.spotify.com/track/0k6P9cdEA9K3k0ASde2Kof?si=dda5a00904ca4004>

Faktūra

Faktūra ir skaņdarba izklāsta veids.

Izdala divus galvenos veidus:

- **Polifona** faktūra, kur **visas balsis ir patstāvīgas**, kā melodija. Īpašs veids ir kanons, kur instrumenti izpilda vienu melodiju, bet iestājas dažādos laikos.
- **Homofona** faktūra, kur **var izšķirt melodiju un pavadījumu**. Homofonā faktūrā izšķir arī akordu faktūru, kur visām balsīm ir viens ritms un tās sakļāvušās akordos.

Mūzikas klausīšanās

- Klausies mūzikas piemērus un mēģini noteikt to faktūru.
 - 1. <https://open.spotify.com/track/56sPnzH3pt4Wx4Y6J83YZ7?si=72384e2a8c11441d>
 - 2. <https://open.spotify.com/track/7758c3SDs2OWMAjgl6q9hj?si=619f5abe56c945ba>
 - 3. <https://open.spotify.com/track/3u0iPpW69EYeCMFCblftAZ?si=648d944f452b436b>

Mūzikas valodas izteiksmes līdzekļi

NMV Emīla Dārziņa mūzikas skola

Mūzikas literatūra, 5. klase

Lielā mūzikas klausīšanās

- Dzirdēsi dažādus mūzikas piemērus. Katrā no piemēriem būs jāraksturo viens no norādītajiem mūzikas izteiksmes līdzekļiem. Raksturojumu vari brīvi papildināt.

1. mūzikas piemērs

- Raksturo mūzikas tembru:
 - <https://youtu.be/hqse6LNfgA>

2. mūzikas piemērs

- Raksturo mūzikas piemēru reģistru:
 - https://youtu.be/gMoOhCh_GUM
 - https://youtu.be/gMoOhCh_GUM?t=295

3. mūzikas piemērs

- Raksturo mūzikas piemēra harmoniju:
 - <https://youtu.be/PMsYuFrKUQ8>

4. mūzikas piemērs

- Raksturo mūzikas piemēra tempu:
 - https://youtu.be/MY_XTnAkwhk

5. mūzikas piemērs

- Raksturo mūzikas piemēra melodiju:
 - <https://youtu.be/XFLM99FprvM>

Mūzikas satura tēls

- Uzd.! K! R! Dzirdēsi un redzēsi vienu mūzikas piemēru ar nosaukumu “Marss”. Raksturo, kas ir tie mūzikas izteiksmes līdzekļi, kas parāda šī skaņdarba nosaukumu (jāklusās pirmā daļa no visa ieraksta):
 - <https://youtu.be/MglOBa4vK2E>